

Briefwisseling tussen Spinoza en sommige geleerde mannen

studiebijeenkomst 6

30 maart 2019

bijgeloof:

noodzaak bestrijding

oorzaken

definitie

traditie

vergelijking van Spinoza en traditie

waarom strijd tegen bijgeloof?

The highest activity a human being can attain is learning for understanding, because to understand is to be free.

E4p37s1: Ook leert ze tevredenheid en hulpvaardigheid; niet uit vrouwelijk medelijden partijdigheid of bijgeloof, maar uitsluitend geleid door de rede.

oorzaak van het bijgeloof

Indien de menschen alle hun doeningen naar zekere beradingen konden besluiten , of indien zy altijd voorspoedig waren ; zo zou geen waangeloof in hen plaats hebben. Maar dewijl zy dikwils tot die nood en benaautheit gebracht worden , dat zy geheel onmachtig zijn van hen te kunnen beraden , en deurgaans ellendelijk tusschen hoop en vrees swerven , uit oorzaak van d'onzekere goederen des geváls , daar zy te lofzelijk na trachten ; zo is hun gemoed ten

In de vertaling van Akkerman

TTP voorrede

[1] Als de mensen in staat waren al hun zaken volgens een vast plan te regelen of als het lot hun altijd goed gezind was, zou het bijgeloof geen vat op hen hebben. Maar aangezien zij dikwijls zo in het nauw gedreven worden dat ze zich geen raad meer weten, en meestal jammerlijk heen en weer geslingerd worden tussen hoop en vrees - doordat ze de onzekere gunsten van het lot zo mateloos begeren - zijn ze doorgaans al te zeer geneigd aan alles maar geloof te schenken.

angst leidt tot waanzin en zelfdestructie

§ 3 Daar het hiermee dan aldus gesteld is, zien wij dat vooral zij zich geheel overgeven aan iedere vorm van bijgeloof, ... allen roepen ze, vooral wanneer ze in gevaar verkeren en zichzelf niet kunnen helpen, met geloften en weekhartige tranen goddelijke hulp in, en noemen de rede - omdat die geen zekere weg kan wijzen naar de ijdele dingen die ze begeren - blind, en menselijke wijsheid ijdel. Daarentegen geloven ze **in waanvoorstellingen** van de verbeelding, in dromen en kinderachtige dwaasheden, als waren het goddelijke orakels, ja zelfs geloven ze dat God **een afkeer heeft van de wijzen** en dat hij zijn besluiten niet in de menselijke geest, maar in de ingewanden van het vee heeft geschreven, of dat zotten en bezetenen en vogels die verkondigen onder goddelijke inspiratie en bezieling. **Zozeer brengt vrees de mensen tot waanzin.**

§ 4 De oorzaak dus van het ontstaan, het voortduren en het toenemen van het bijgeloof is de angst. Als iemand hiervan, naast het reeds gezegde, bijzondere **voorbeelden** verlangt, kan hij denken aan Alexander de Grote

Niemand ontkomt aan bijgeloof.

Gevolg: instabiliteit van de samenleving

§ 5 Uit deze oorzaak nu van het bijgeloof volgt duidelijk dat alle mensen van nature eraan onderhevig zijn, wat anderen ook mogen zeggen, die menen dat dit komt doordat alle stervelingen een bepaalde verwarde voorstelling hebben van de godheid.

Gevolgen van het bijgeloof:

Het is deze onstandvastigheid die oorzaak is geweest van veel opstanden en gruwelijke oorlogen.

gevolgen van bijgeloof

op het vlak van de emoties:

droefheid en het verlies van kansen op blijdschap.

Ethica 4p45s2: Alleen een naargeestig bijgeloof verbiedt amusement en ziet onmacht als een deugd.

TTP 7, Akkerman, p. 211: bijgeloof leidt tot minachting van de rede en de natuur en het geloof in de mysteries, die in de heilige boeken zou staan.

De Nederlandse oplossing

§7 Als echter op grond van het recht van de staat alleen daden werden berecht en woorden ongestraft bleven, zouden nooit onder de schijn van recht dergelijke opstanden verheerlijkt worden en meningsverschillen zouden niet in opstanden verkeren.

§8 Ons is nu dus het zeldzame geluk ten deel gevallen, dat wij leven in een staat waarin eenieder de onbeperkte vrijheid is toegestaan om te oordelen en God te vereren zoals het hem goeddunkt, en waarin niets als kostbaarder en dierbaarder wordt beschouwd dan de vrijheid.

Noodzaak bijgeloof te identificeren en te scheiden van waar geloof

§ 10 Ik nam daarom het ernstige besluit de Schrift opnieuw onbevooroordeeld en vrijmoedig te onderzoeken en niets over haar te beweren noch iets als haar leer te aanvaarden, dat ik niet zeer duidelijk van haarzelf zou leren. Onder deze strikte voorwaarde stelde ik een methode op voor het interpreteren van de heilige Schrift.

Zie ook brief 73, § 3, p. 399-400.

de oorzaken van het bijgeloof volgens Ethica I appendix

Het vooroordeel van het antropocentrisme

Veronderstelde doelgerichtheid in de natuur

Onwetendheid van de mens bij de geboorte

Zoeken naar vooroordeel

Projectie van de eigen psychologie en waarden op
de natuur: de dingen als middelen

Goden als heersers die hun deze middelen ter
beschikking stellen —> deze heersers gunstig
stemmen om aan hun onstilbare begeerte te
kunnen voldoen.

definitie bijgeloof

Geen echte definitie mogelijk, want het is veranderlijk.

1. instrument om macht te usurperen
2. een verderfelijke religieuze praktijk
3. verkeerde omgang met de bijbel
4. begoocheling menselijke geest
5. algemeen verbreid
6. oorzaak is psychologisch
7. leidt tot slavernij en twist (TTP, p. 400)

bijgeloof volgens tijdgenoten

1

SUPERSTITIO, laxiùseâ voce acceptâ, est, quando Deus agnoscitur, ac providentia ejus erga omnes & hîc & in alterâ vitâ: sed vel veri DEI cultus præstatur falso numini, vel falso cultu verus Deus coli existimatur. Prius vocari solet *superstitio falsi cultus*; quia falsum colitur numen: posterius dicitur *superstitio cultus indebiti*; quia non colitur Deus eo cultu, quo debet coli. Prior modus vocatur etiam εἰδωλολατρεία. Voss. de idololatr. l. 1. c. 3.

vertaling

van bijgeloof in ruime zin is sprake bij onbekendheid met God en zijn voorzienigheid.

Dit mogelijk op twee wijzen:

1. door een ware eredienst aan een valse God
2. een valse eredienst aan een ware God
3. De eerste vorm noemt ook wel afgodendienst

Superstitio dicitur vana & inanis religio, ea nimirum, quæ Deo venerationem & cultum indebitum defert, aut debitum denegat & detrahit. Quo fit, ut duo sint superstitionum genera. Unum est, quo Deo honor & cultus indebitus datur: alterum: quo cultus Deo debitus denegatur, & rei creatæ tribuitur. Primi generis superstitio est, cum quis Deum honorat, & colit falsis, vanis & frivolis ceremoniis. Deinde cum quis Deo cultum tribuit inanem & vanum, scilicet commentitia & futili aliqua ceremonia eum venerando. Futilis autem ceremonia est, quæ nec Dei, nec Ecclesiæ, nec Sanctorum, nec piorum & doctorum hominum autoritate, nec certa aut verisimili ratione instituta est: nam temerè illud fit, quod absq; ulla ratione probabili geritur. Porro in secundogenere superstitionum reponuntur eæ superstitiones, quibus divinus cultus rei creatæ defertur, qualis est idololatria & eæ superstitiones, quibus aliquid obtinendum, cognoscendum, prædicendum curat quispiam, quod solus Deus dare, scire, & prænunciare potest, qualis est divinatio. *Azor. part. 1. Inst. mor. l. 9. c. 11. Latius de hac materia differentem vide D. Geierum dist. nec. Lips. A. 1660. habita.*

vertaling

bijgeloof is ijdele religie. Men bewijst God of een eer, die Hem niet toekomt of onthoudt hem de verplichte eer en bewijst deze aan een schepsel.

In het eerste geval is er sprake van ijdele en verkeerde rituelen. Hiervan is sprake als noch op goddelijke autoriteit of op de rede berusten.

In het tweede geval poogt men te verkrijgen van een schepsel wat alleen God geven en voorspellen.

verschil tussen Spinoza en tijdgenoten?

Zinsbegoochelingen

Er sprak van bijgeloof,
wanneer geloofsvoorstel-
lingen tot tweedracht leiden:
sektevorming

schadelijk voor het goede
leven op aarde en het geluk
hier en nu

verkeerd

geloofsvoorstellingen
verkeerde rituelen

schadelijk voor het hemels
geluk

Vragen:

brief 51 - 56, 67 en 76.

1. a. wie was Hugo Boxel?
b. waarom moeten we volgens hem aannemen dat er spoken bestaan (brief 51)?
c. welke vier argumenten geeft hij in brief 53 en waarom vindt hij de geschiedenis (historische bronnen) zo belangrijk?
d. om welke twee redenen acht Spinoza het bestaan van spoken a priori, dat wil zeggen zonder nader in te gaan op specifieke verhalen ongeloofwaardig? (Brief 52 § 2 en 4)
e. hoe weerlegt Spinoza Boxels vier argumenten en waarom komt het gesprek op Spinoza's godsbegrip?

2. a. Waarom is volgens Albert Burgh Spinoza filosofie een illusie (brief 67§2, 4, 6, 8, 9)?
b. Waarom zouden we geloof moeten hechten aan de R.K. kerk (brief 67, § 10, 12, 13, 14,15, 16, 17, 1)?
c. Waarom is Spinoza's filosofie de ware filosofie (brief 76, § 5)?
d. Wat is Spinoza's antwoord op Burghs argumenten (§ 6-12)?